
TIJD VOOR TRANSITIE

Maatschappij heeft in 't hoofd volgende stap al gezet

Zeg: 'Ketenaanpak in afvalbeleid' en het kan niet lang duren voor de naam Jacqueline Cramer valt. Als minister van VROM in Balkenende IV, zette zij tussen 2007 en 2010 sterk in op de verduurzaming van producten en afvalstromen. Ook nu, in de functie van directeur van het Utrecht Sustainability Institute, staat het onderwerp hoog op haar agenda.

ANNELIES ROON

De basis voor ketenbeheer van afvalstoffen was al ver voor Cramers komst naar Den Haag gelegd. In het boekje 'Milieu', dat deze maand van haar hand verschijnt, schetst zij de ontwikkelingen in het Nederlandse milieubeleid vanaf de jaren zeventig. "Ik baseer me in dit gesprek veel op mijn eigen boekje. Dat ligt nog lekker vers in het geheugen", lacht ze in haar werkkamer op de campus van Universiteit Utrecht, waar het Utrecht Sustainability Institute (USI) gevestigd is. "Aan de basis van het huidige Nederlandse milieubeleid ligt de motie Lansink uit 1979. Hierin werd een

prioritering geïntroduceerd in afvalbeheer en het gebruik van afvalstoffen. Dat gaf weliswaar een eerste aanzet tot recycling, maar van een gericht afvalstromenbeleid is pas sprake sinds begin jaren negentig. Toen werd voor dertig prioritaire afvalstoffen een implementatiebeleid geformuleerd rond preventie en hergebruik. Door de intensieve aanpak van die dertig afvalstromen hadden we per product al een hele organisatie en infrastructuur in de benen gekregen. Er was alleen nog een groot verschil in afvalstromenbeleid en het beleid op het vlak van productvernieuwing. Ik wilde proberen die twee bij elkaar te brengen, omdat gerichte productvernieuwing kan leiden tot een sterke vermindering van afvalstoffen verderop in de cyclus." In 2008 introduceerde Cramer het programma 'Naar een ketenaanpak in afvalbeleid', waarin met een zestal pilots een poging werd gedaan om grondstofkringlopen te sluiten. "Het idee was: als we in een aantal productgroepen het productenbeleid en het afvalstromenbeleid goed met elkaar kunnen verbinden, dan kan dat een voorbeeldfunctie vervullen in de transitie naar een kringlooeconomie." Na uitvoering bleken de pilots wel inspiratie, maar amper een prikkel te bieden, constateert ze achteraf. Die prikkel moest blijkbaar toch vanuit de overheid komen. Cramer had inmiddels de aanschaf van schonere auto's belastingtechnisch aantrekkelijker gemaakt en een duurzaam inkoopbeleid geïntroduceerd bij de overheid. "Het inkoopvolume van de overheid lag rond de zestig miljard per jaar. Daarmee lift je de markt toch een klein beetje op. En naarmate er meer verkocht wordt, wordt het ook aantrekkelijker om te produceren en ontstaat er ruimte om meer te investeren in verdere innovatie." Maar marktvergroting en productvernieuwing alleen waren niet voldoende om een daadwerkelijke transitie te bewerkstelligen; het hele systeem moest feitelijk op z'n kop. "In de jaren zeventig stortten we ons afval.

De recente publicatie 'Milieu' van Jacqueline Cramer, Elementair Deeltje, uitgegeven door Amsterdam University Press, oktober 2014

Toen we merkten dat dat leidde tot enorme bodemvervuiling, zijn we grootschalig gaan investeren in verbrandingsinstallaties. Daarmee zijn we vast komen te zitten in het systeem 'verbranden': die installaties moeten draaien. In 2007, toen ik aantrad als minister, was er een goeie balans tussen de aanvoer van afval en de verwerkingscapaciteit, maar toen er crisis kwam, nam de hoeveelheid te verbranden afval af. Toen heb ik gezegd: laten we een moratorium afspreken tot 2020. Tot die tijd bouwen we niks meer bij, want we moeten nu die nieuwe beweging in gang zetten om afgedankte grondstoffen in de kringloop terug te brengen. De verbrandingsinstallaties houden die vernieuwing feitelijk tegen, want recyclen is vaak nog niet lucratief."

Als overheid heb je toch de macht een installatie te sluiten en zo een impuls richting recycling te geven?

"Dat heb ik natuurlijk overwogen. Maar dat soort beslissingen moet op provincieniveau genomen worden. De installaties liggen regionaal verspreid en je wilt ook niet dat er een enorm gesleep met afvalstromen ontstaat. Maar omdat er veel veranderd is in de laatste zes jaar, vind ik dat we nu wél klaar zijn voor een nationaal gestuurde uitfasering van de oudste installaties. Maar dat moet dan zó gebeuren dat je degenen die de dupe worden van de sluiting, kunt compenseren. Dat is nog een hele hobbel."

In hoeverre is het u destijds gelukt om het afvalbeleid bij te sturen?

"Ik denk dat ik een voedingsbodempool heb kunnen leggen voor de vervolgstap. In haar afvalbrief van januari van dit jaar verwoordt staatssecretaris Mansveld haar visie op de transitie naar een circulaire economie, die nu moet worden ingezet. Dat heeft ze kunnen doen omdat de maatschappij de stap om de volgende fase in te gaan, in het hoofd al wel heeft gezet. Nu is er een regierol nodig om een gezamenlijk plan te maken voor het geleidelijk afbouwen van afvalverbranding en een echte transitie in de richting van meer hoogwaardig recyclen. Dat gaat niet van de een op de andere dag. Je zult een nieuwe economie moeten opzetten, met een innovatieve manier van denken over afvalbeheer, en met gespecialiseerde recyclers. Er zijn nog veel mogelijkheden die we niet benutten."

Welke stappen die er sinds uw aftreden op dat vlak gezet zijn, snijden volgens u het meeste hout?

"Die stappen zijn vooral in de maatschappij gezet. Met name op stedelijk niveau is verder gezocht naar manieren om een kringloopeconomie te realiseren. Dat is ook gestimuleerd door de Europese Unie. Euro-

pees commissaris Janez Potocnik heeft goed werk gedaan met zijn oproep om meer aandacht te schenken aan grondstoffenefficiëntie en -schaarste. De *schwung* die hij heeft gegeven aan het Europese grondstoffenbeleid werkt in ons land zichtbaar door in het afvalbeleid van veel gemeentes. Op steeds meer plaatsen werken men toe naar 'de circulaire stad'; afvalverbranders trekken allerlei verschillende recyclingsinitiatieven van de grond, onder het motto 'Afval is grondstof'."

Die slogans zijn dus meer dan een mooie marketing-tool?

"Jazeker. De motivatie om die slogans waar te maken is er, maar we zitten economisch vaak nog vast aan verdienmodellen die de hoogwaardigheid van recycling beperken."

En de consument moet natuurlijk ook meedoen.

"Die prikkel voor de consument is er nog niet zo. Studies en experimenten wijzen uit dat de consument wel wil meewerken, als hij heel gemakkelijk en hygiënisch van zijn afvalstoffen af kan. Hij moet bij wijze van spreken naar buiten lopen en zo alles kwijt kunnen. Als je naar een circulaire stad toe wilt, dan zul je experimenten moeten doen: hoe werkt het optimaal voor consumenten? Hoe gaan we logistiek alles regelen? Want als iedereen zomaar marktgedreven van alles gaat ophalen, dan krijg je een hoeveelheid vervoersbewegingen, daar word je niet vrolijk van. Als de consument niet klaar is, als het logistiek een rotzooitje wordt, als de recyclers hun werk nog niet op orde hebben en het nog niet rendabel kunnen maken, dan gaat het niet vliegen. Dan blijven we wel een beetje recyclen en nuttig hergebruiken, maar *that's it.*"

Kunt u inschatten wanneer er feitelijk sprake kan zijn van een circulaire economie?

"Als ik zie wat de afschrijvingstermijnen van de verbrandingsinstallaties zijn, dan denk ik dat we dit in 2025 in de benen kunnen hebben. Als er een consistent beleid op gevoerd wordt. Wanneer de eerste succesvolle transitiebewegingen zijn gedaan, gaan anderen de koplopers kopiëren. En als het eenmaal stáát, dan heeft het een enorme spin-off. Niet alleen voor het milieu, maar ook voor nieuwe bedrijvigheid, nieuwe werkgelegenheid, de innovatieve sfeer in een regio... er komt elan. Maar dat is nog niet evident op dit moment. Daar is visie voor nodig."

Het USI houdt zich ook bezig met de transitie naar een circulaire economie. Welke rol spelen jullie daarin?

"We hebben twee hoofdthema's: energieneutrale wijken en districten, en de circulaire economie. Wij zijn daarbij een intermediair tussen markt, kennispartijen en overheid. We mobiliseren kennis uit de regio en zoeken samen met de markt naar mogelijkheden om in bepaalde ketens hoogwaardiger te recyclen. Daarvoor gaan we met verschillende partijen bij elkaar zitten rond een concrete vernieuwing, bijvoorbeeld een productketen, een regionale aanpak of circulair inkopen. We bepalen gezamenlijk welke stappen er gezet kunnen worden en koppelen daar meteen een partij aan die er direct in de praktijk mee aan de slag gaat. Dat levert hele concrete resultaten op."